

Κεφάλαιο 7

Ανεξερευνήστες προοπτικές: Η Αφρική και η Ελλάδα

Σύνοψη

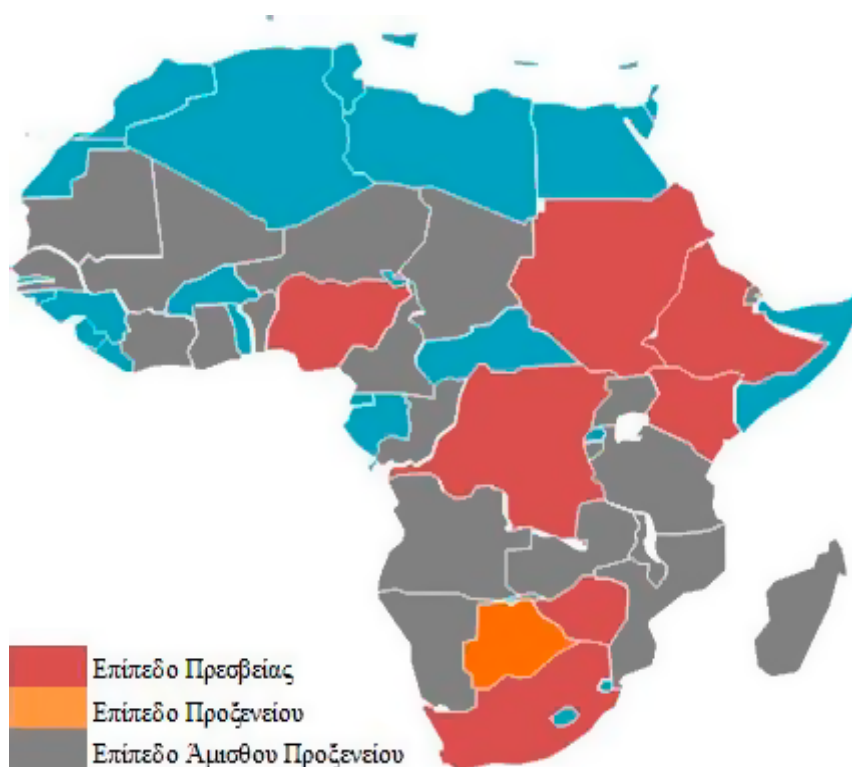
Στο κεφάλαιο αναλύονται οι σχέσεις Ελλάδας-Αφρικής. Υπάρχουν επιχειρηματικά δραστήριες ελληνικές κοινότητες – κυρίως στη Νότια Αφρική, το Σουδάν, τη Νιγηρία, την Κένυα και την Αιθιοπία. Ωστόσο, αποτελούνται πλέον από Έλληνες δεύτερης και τρίτης γενιάς με σαφώς λιγότερους συναισθηματικούς δεσμούς με την Ελλάδα. Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ηγείται ενός αρκετά εκτεταμένου δικτύου μητροπόλεων και ενοριών στην ήπειρο. Παράλληλα, ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις έχουν μια έντονη παρουσία στην Αφρική η οποία έχει αυξηθεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Τέλος, ιδιάζουσας σημασίας αποτελεί το ζήτημα των μεταναστευτικών ροών από την Αφρική προς την Ελλάδα. Το κεφάλαιο καταλήγει υποστηρίζοντας ότι υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες για την ανάπτυξη των αδύναμων ελληνοαφρικανικών σχέσεων με μεγάλα οφέλη και για τις δύο πλευρές. Η Αφρική αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς τη στιγμή που η Ελλάδα επιδιώκει αύξηση των εξαγωγών της.

Όπως με τις περισσότερες απομακρυσμένες από αυτήν περιοχές του κόσμου, έτσι και με την Υποσαχάρια Αφρική, η Ελλάδα διατηρεί σχετικά περιορισμένες σχέσεις. Αν και ήδη από το 18ο αιώνα καταγράφονται επισκέψεις Ελλήνων στην περιοχή και σταδιακά δημιουργούνται οι πρώτες ελληνικές κοινότητες, η απόσταση, ο περιορισμένος ρόλος της ηπείρου στα ζητήματα που κατά καιρούς απασχόλησαν την Ελλάδα και η προσήλωση της Αθήνας κατά βάση στην άμεση «γειτονιά» δεν ευνόησαν την καλλιέργεια ισχυρών δεσμών και σχέσεων με την Υποσαχάρια Αφρική. Παρ' όλα αυτά, τουλάχιστον έως και τη δεκαετία του 1960, στην περιοχή αναπτύχθηκαν σημαντικές ελληνικές κοινότητες ενώ ιδιαίτερα δραστήρια υπήρξε και η ορθόδοξη εκκλησία, κυρίως μέσω του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Στις μέρες μας, δε, η σταδιακή αύξηση αφρικανών μεταναστών στην χώρα μας δημιουργεί μια επιπρόσθετη δυναμική.

Διακρατικές σχέσεις

Οι πολιτικές σχέσεις της Ελλάδας με τις περισσότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Η Ελλάδα διαθέτει επτά πρεσβείες στην περιοχή (Αιθιοπία, Ζιμπάμπουε, Κένυα, Λαϊκή Δημοκρατία Κονγκό, Νιγηρία, Νότια Αφρική, Σουδάν) και ένα πυκνό δίκτυο από επίτιμα προξενεία. Στην Αθήνα αντίστοιχα απαντώνται αρχές από πέντε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής (Αγκόλα, ΛΔ Κονγκό, Νιγηρία, Νότια Αφρική και Σουδάν), μια απλή παρατήρηση του χαμηλού αριθμού των επίσημων επισκέψεων αξιωματούχων από τις δύο πλευρές αναπόδραστα υποδεικνύει το χαμηλό επίπεδο των σχέσεων.

Πράγματι, ακόμη και στην τελευταία δεκαετία οι επίσημες επισκέψεις είναι πολύ περιορισμένες: ο τώως Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ταξίδεψε στη Νότια Αφρική κατά τη διάρκεια της θητείας του, αλλά για να συμμετάσχει σε ένα συνέδριο του ΟΗΕ (Global Conference for Sustainable Development) ενώ ο πρώην Πρόεδρος Γεώργιος Στεφανόπουλος έκανε μια εθιμοτυπική επίσκεψη στη Νότια Αφρική το 2002. Από την αφρικανική πλευρά, δε, καταγράφεται μόνο μια σημαντική επίσημη επίσκεψη, αυτήν του πρώην Νοτιοαφρικανού Προέδρου Thabo Mbeki, το 2005, ο οποίος έκανε μια επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα – ως μέρος μιας περιοδείας του στην Ευρώπη. Πιο πρόσφατη και ενθαρρυντική ήταν η επίσκεψη του Υφυπουργού Εξωτερικών Άκη Γεροντόπουλου στη Νότια Αφρική το Δεκέμβριο του 2013 με σκοπό την προσέλκυση επενδύσεων. Σε επίπεδο διακρατικών συμφωνιών, δε, ξεχωρίζουν αυτές μεταξύ Ελλάδας και Νότιας Αφρικής το 1998 που αφορούν την προώθηση και αμοιβαία προστασία των επενδύσεων, τη συνεργασία στον τομέα του τουρισμού και την εμπορική ναυτιλία.

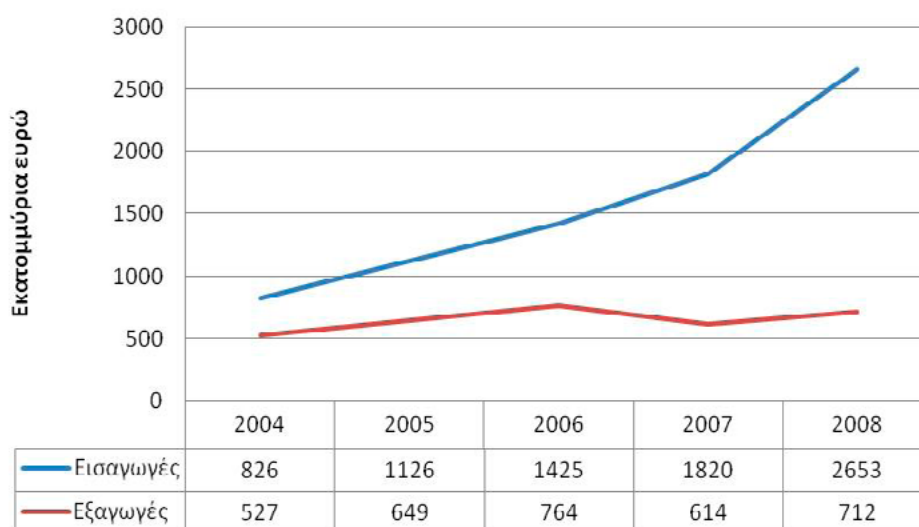

Χάρτης 7.1 Ελληνικές Πρεσβείες και Επίτιμα Προξενεία στην Αφρική

Εμπορικές συναλλαγές

Όπως είναι αναμενόμενο, οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Υποσαχάριας Αφρικής είναι επίσης ιδιαίτερα περιορισμένες. Η ελληνική οικονομία, από την είσοδό της στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, μετασχηματίστηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών της ροών να κατευθύνεται σε άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, φυσικά, στα Βαλκάνια και την Τουρκία. Έτσι, οι εμπορικές συναλλαγές με την Υποσαχάρια Αφρική παρέμειναν σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Αξία εμπορικών συναλλαγών Ελλάδας - Αφρικής

Σχήμα 7.1 Αξία εμπορικών συναλλαγών Ελλάδας-Αφρικής

Το ανωτέρω διάγραμμα παρουσιάζει την πορεία του εμπορίου μεταξύ της Ελλάδας και της Αφρικής (ως σύνολου) κατά τα χρόνια πριν από την οικονομική κρίση. Συνολικά η αξία των εμπορικών ροών δεν ξεπερνά τα 3,5 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ καταγράφεται ένα διαρκώς αυξανόμενο εμπορικό έλλειμμα, καθώς οι ελληνικές εξαγωγές κατέγραψαν μεν την περίοδο αναφοράς μια εντυπωσιακή αύξηση ύψους 35%, αλλά οι εισαγωγές από την Αφρική υπερτριπλασιάστηκαν.

Η εικόνα αυτή, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα (7.1), δεν άλλαξε σημαντικά ούτε μετά την αύξηση των ελληνικών εξαγωγών που καταγράφηκε μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης. Μια ανάλυση των ελληνικών εξαγωγών κατά την περίοδο 2010-2014 καταδεικνύει ότι οι ελληνικές εξαγωγές προς την Υποσαχάρια Αφρική υποχώρησαν από τα 315 περίπου εκατομμύρια ευρώ στα 275 εκατ. ευρώ. Έτσι η συμβολή τους στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών μειώθηκε ακόμη περισσότερο: από 1,5% σε περίπου 1%.

<i>ΠΕΡΙΟΧΗ</i>	<i>ΑΞΙΑ (χιλιάδες ευρώ)</i>		<i>Μερίδιο σε σύνολο εξαγωγών</i>	
	<i>2010</i>	<i>2014</i>	<i>2010</i>	<i>2014</i>
E.E.	11.172.842	12.221.458	54,0%	45,4%
.....				
.....				
ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	315.779	275.211	1,5%	<1,0%
ΣΥΝΟΛΟ	20.673.499	26.903.536	100,0%	100,0%

Πίνακας 7.1 Θέση Ελληνικών Εξαγωγών προς Υποσαχάρια Αφρική

Η εικόνα αυτή πάντως μερικώς διαφοροποιείται, αν κάποιος εστιάσει στις μεταβολές ανάμεσα στα έτη 2013 και 2014.

<i>Γεωγραφικές περιοχές</i>	<i>Εισαγωγές</i>		<i>% Μεταβολή</i>	<i>% Σύνθεση</i>	
	<i>2014</i>	<i>2013</i>	<i>14/13</i>	<i>2014</i>	<i>2013</i>
ΣΥΝΟΛΟ	46.764,6	46.138,6	1,4%	100,0%	100,0%
ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	84,3	96,3	-12,5%	0,2%	0,2%
Μαυριτανία	5,6	5,7	-1,4%	0,0%	0,0%
Γκάνα	2,9	3,4	-15,0%	0,0%	0,0%
Νιγηρία	11,6	11,2	3,1%	0,0%	0,0%
Γκαμπόν	8,8	10,5	-16,5%	0,0%	0,0%
Αιθιοπία	13,0	5,6	134,2%	0,0%	0,0%
Κένυα	2,9	2,6	14,3%	0,0%	0,0%
Νότια Αφρική	39,5	57,4	-31,2%	0,1%	0,1%

Πίνακας 7.2 Εισαγωγές από Υποσαχάρια Αφρική 2014 (εκατ. ευρώ)

Γεωγραφικές περιοχές	Εξαγωγές		% Μεταβολή	% Σύνθεση	
	2014	2013	14/13	2014	2013
ΣΥΝΟΛΟ	26.900,2	27.316,0	-1,5%	100,0%	100,0%
ΥΠΟΣΑΧΑΡΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	156,8	130,8	19,9%	0,6%	0,5%
Μαυριτανία	7,5	5,0	51,0%	0,0%	0,0%
Γκάνα	15,8	11,7	34,8%	0,1%	0,0%
Νιγηρία	75,0	60,7	23,6%	0,3%	0,2%
Γκαμπόν	0,41	0,66	-37,0%	0,0%	0,0%
Αιθιοπία	8,2	6,3	30,2%	0,0%	0,0%
Κένυα	5,8	5,7	0,4%	0,0%	0,0%
Νότια Αφρική	44,0	40,1	9,9%	0,2%	0,1%

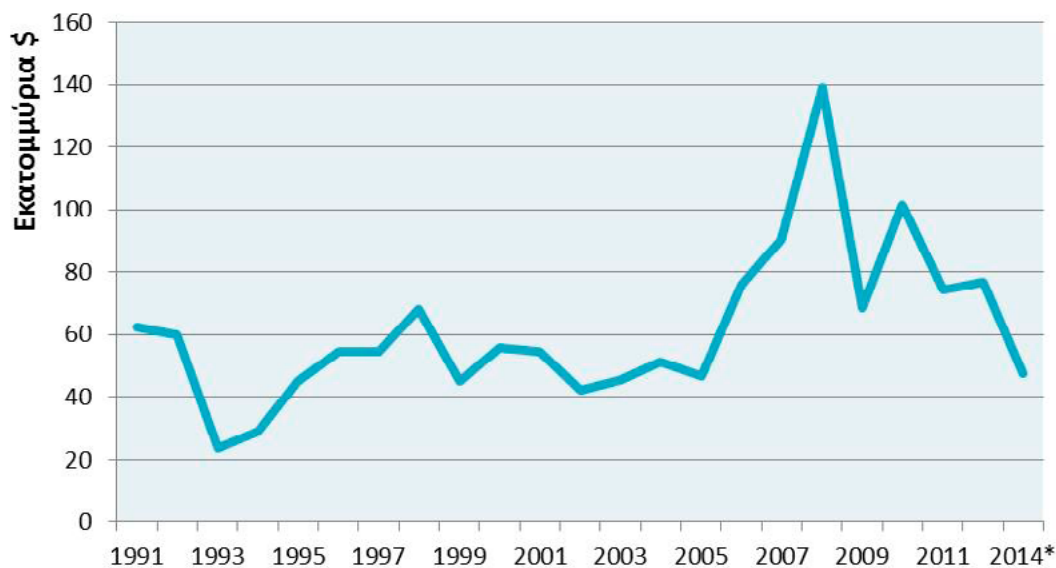
Πίνακας 7.3 Εξαγωγές προς Υποσαχάρια Αφρική 2014 (εκατ. ευρώ)

Στα θετικά καταγράφεται, εκτός από τη σημαντική αύξηση της αξίας των εξαγωγών (+20% περίπου) στο διάστημα 2013-4, και η βελτίωση του ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου. Παρ' όλα αυτά, η διείσδυση των ελληνικών προϊόντων στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής παραμένει πολύ περιορισμένη παρά το γεγονός ότι (α) οι οικονομίες της περιοχής δεν επλήγησαν σημαντικά από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-8, ενώ (β) αποτελεί μια από τις πιο γοργά αναπτυσσόμενες περιοχές του κόσμου, με πολλούς οικονομολόγους να την θεωρούν ως το νέο «οικονομικό θαύμα». Ωστόσο, παρά την καλή απόδοση του 2014, η αξία των ελληνικών εξαγωγών είναι ιδιαίτερα χαμηλή, γεγονός που καθιστά τα σχετικά στοιχεία για την εξαγωγή συμπερασμάτων επίφοβα: αρκεί μια μόνο συμφωνία ad hoc εξαγωγής προς κάποια από τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, για να αλλάξει άρδην η εικόνα. Χαρακτηριστικό, δε, αποτελεί το παρακάτω απόσπασμα από το Δελτίο Τύπου του Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων της 13ης Ιουλίου 2015 με τίτλο «Η επόμενη ημέρα των ελληνικών εξαγωγών – Ο χάρτης και η σύνθεση των εξαγωγών στα χρόνια των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής 2010-2014»:

«...ο χάρτης των ελληνικών εξαγωγών, όπως διαμορφώνεται μετά από μία 5ετία Προγραμμάτων Προσαρμογής, αναδεικνύει την ανάγκη για αποτελεσματικότερη διείσδυση στις αναπτυσσόμενες αγορές της Υποσαχάριας Αφρικής...».

Όσον αφορά σε επιμέρους κράτη, το εμπόριο της Ελλάδας με την Υποσαχάρια Αφρική κυριαρχείται από τις εμπορικές ροές προς τη Νιγηρία (περίπου 45-50% των συνολικών εξαγωγών) και, κυρίως, από και προς τη Νότιο Αφρική (50% των συνολικών εισαγωγών και 30% των συνολικών εξαγωγών).

Διαχρονική Εξέλιξη Εισαγωγών από Νότιο Αφρική

Σχήμα 7.2 Διαχρονική Εξέλιξη Εισαγωγών από Νότιο Αφρική.

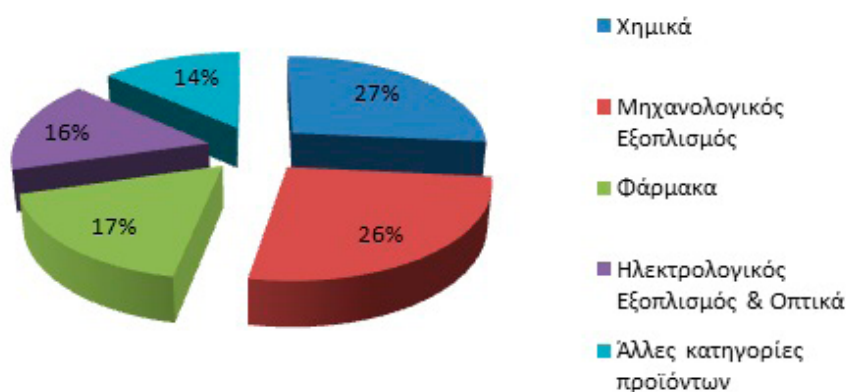
Διαχρονική Εξέλιξη Εξαγωγών προς Νότιο Αφρική

Σχήμα 7.3 Διαχρονική Εξέλιξη Εξαγωγών προς Νότιο Αφρική

Μια ενδελεχέστερη ανάλυση των ελληνικών εισαγωγών και εξαγωγών από και προς τη Νότια Αφρική αναδεικνύει τις κατηγορίες προϊόντων οι οποίες πρωταγωνιστούν στο διμερές εμπόριο. Έτσι, η Ελλάδα φαίνεται να εξάγει κατά κύριο λόγο χημικά προϊόντα καθώς και μηχανολογικό εξοπλισμό

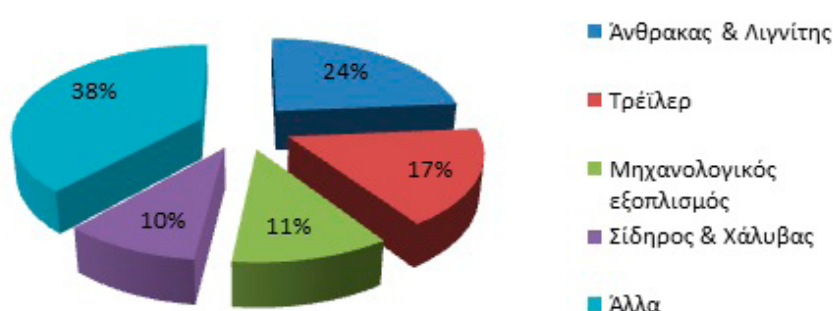
Διαχρονική Σύθεση Εξαγωγών προς Νότιο Αφρική

Σχήμα 7.4 Διαχρονική Σύθεση Εξαγωγών προς Νότιο Αφρική

ενώ εισάγει τόσο βιομηχανικά προϊόντα, όσο και πρώτες ύλες, όπως ο άνθρακας, ο λιγνίτης, ο σίδηρος και ο χάλυβας.

Διαχρονική Σύθεση Εισαγωγών από Νότιο Αφρική

Σχήμα 7.5 Διαχρονική Σύθεση Εισαγωγών από Νότιο Αφρική

Οι λόγοι για τους οποίους η Νότιος Αφρική κατέχει αυτόν τον πρωταγωνιστικό ρόλο σχετίζονται με το μέγεθος της οικονομίας της (μεγαλύτερη στην περιοχή), του τρόπου με τον οποίο η αποικιοκρατία οργάνωσε το εμπόριο της Υποσαχάριας Αφρικής με τον υπόλοιπο κόσμο (ορίζοντας την Νότιο Αφρική βασική εμπορική πύλη της περιοχής), καθώς και με το γεγονός ότι εξακολουθεί να υπάρχει στη χώρα αυτή μια σημαντική ελληνική κοινότητα.

Αναπτυξιακή βοήθεια

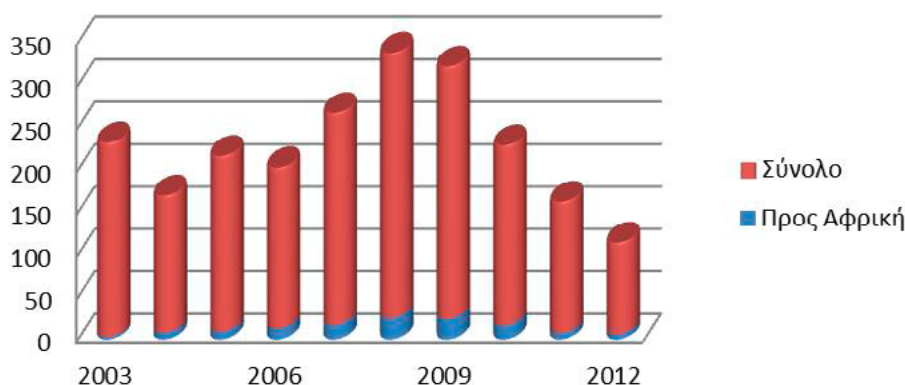
Μια άλλη παράμετρος των σχέσεων της Ελλάδας με την Υποσαχάρια Αφρική αποτελεί η αναπτυξιακή βοήθεια που παρέχει η χώρα μας στο πλαίσιο της προσπάθειας του ΟΗΕ να επιτευχθούν οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας. Για τη διαχείριση της αναπτυξιακής βοήθειας εκ μέρους της Ελλάδας λειτουργεί η Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΥΔΑΣ) στο Υπουργείο Εξωτερικών. Η ΥΔΑΣ χρηματοδοτούσε επί σειρά ετών αναπτυξιακά έργα ελληνικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) σε συνεργασία με επιτόπιους εταίρους σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, όπως η Ακτή Ελεφαντοστού, η Λιβερία, το Μπενίν και η Νιγηρία. Η Ελλάδα είναι, επίσης, ενεργή και στον τομέα της επισιτιστικής/ανθρωπιστικής βοήθειας έχοντας υποστηρίξει κράτη της Δυτικής Αφρικής τόσο σε διμερές επίπεδο (μέσω ΜΚΟ) όσο και σε πολυμερές (μέσω

του World Food Program (WFP) των Ηνωμένων Εθνών. Κυρίως όμως η Ελλάδα συμβάλει οικονομικά στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης που χρηματοδοτεί έργα στην Αφρική.

Από το 1997 που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, η Ελλάδα έχει χρηματοδοτήσει έργα και προγράμματα κόστους άνω των 2,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε διάφορες του κόσμου (κυρίως στα Βαλκάνια, τον Εύξεινο Πόντο και τη Μέση Ανατολή). Από τα 36 περίπου εκατομμύρια δολάρια το 1997, η ελληνική αναπτυξιακή βοήθεια έφθασε τα 312 εκατομμύρια δολάρια το 2008 ενώ από τότε άρχισε να μειώνεται λόγω της οικονομικής κρίσης (φτάνοντας μόλις τα 107 εκατομμύρια το 2012).

Όπως και στην περίπτωση των πολιτικών και εμπορικών σχέσεων, η Υποσαχάρια Αφρική βρισκόταν στο περιθώριο του ελληνικού ενδιαφέροντος. Με το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής αναπτυξιακής βοήθειας να κατευθύνεται προς τα Βαλκάνια, η Υποσαχάρια Αφρική έγινε αποδέκτης σχεδόν 130 εκατομμυρίων δολαρίων (\$128,46 εκατ.), ήτοι περίπου 5% των συνολικών κεφαλαίων που διατέθηκαν την περίοδο 1997-2012. Μάλιστα, οι πρώτες χρηματοδοτήσεις έργων και προγραμμάτων προς χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής εντοπίζονται μόλις το 2003 και παραμένουν έκτοτε ένα πολύ μικρό υποσύνολο της ελληνικής βοήθειας προς λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το μόνο έτος στο οποίο μια χώρα της περιοχής συμπεριλαμβάνεται στις 20 χώρες μεγαλύτερους-αποδέκτες ελληνικής βοήθειας είναι το 2012, η Νιγηρία, η οποία έλαβε 1,38 εκατομμύρια δολάρια, σε μια περίοδο δηλαδή όπου είχε ήδη αρχίσει να περιορίζεται δραστικά το μέγεθος της ελληνικής αναπτυξιακής & ανθρωπιστικής βοήθειας.

Ελληνική Αναπτυξιακή Βοήθεια (2003-2012)

Σχήμα 7.6 Ελληνική Αναπτυξιακή Βοήθεια

Η ελληνική βοήθεια προς τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής κατά κύριο λόγο σχετιζόταν με «τεχνική / αναπτυξιακή βοήθεια» ενώ ένα μικρό μέρος προοριζόταν για κάλυψη επείγουσών επισιτιστικών / ανθρωπιστικών αναγκών. Παράλληλα, καταγράφεται μια μερική διαφοροποίηση των κυριότερων χωρών-αποδεκτών της ελληνικής βοήθειας κατ' έτος. Για παράδειγμα, από το 2004 οπότε και ξεκίνησε η ομαλοποίηση της κατάστασης στο Νταρφούρ του Σουδάν, η Αθήνα χρηματοδότησε δράσεις, όπως η αποστολή πολιτικών παρατηρητών της Αφρικανικής Ένωσης στην περιοχή, επείγουσα ανθρωπιστική βοήθεια (αποστολή ιατροφαρμακευτικής και επισιτιστικής βοήθειας, πρόγραμμα εξασφάλισης πόσιμου ύδατος και θεραπευτικής διατροφής για τους πρόσφυγες). Αντίστοιχα, το 2005 κατόπιν σχετικού αιτήματος από την Αγκόλα υποστήριξε το Περιφερειακό Πρόγραμμα Επισιτιστικής Ασφάλειας Νοτιότερης Αφρικής του FAO, βοήθησε το Τζιμπουτί και το Νίγηρα (μέσω του WFP) χώρες οι οποίες λόγω μεγάλης ξηρασίας αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα, ενώ συνέβαλε και σε προγράμματα επισιτιστικής βοήθειας προς τους εκτοπισμένους πληθυσμούς της Ζιμπάμπουε (λόγω της εκεί πολιτικής κρίσης).

Πέραν των ανωτέρω (και άλλων) έκτακτων καταστάσεων, η Αθήνα διαχρονικά εστίαζε την προσοχή της κυρίως προς τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (10% περίπου της συνολικής βοήθειας προς χώρες της Υποσαχάριας Αφρική κατά την περίοδο 2006-2012), την Αιθιοπία και το Σουδάν (8%), τη Νιγηρία (7%), αλλά και τη Νότιο Αφρική (5%). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι δύο τελευταίες χώρες είναι οι πλουσιότερες της περιοχής και, συνεπώς, η εστίαση σε αυτές φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με πολιτικές προτεραιότητες. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις χώρες αυτές υπάρχουν ελληνικές κοινότητες, ενώ σε αρκετές υπάρχουν ελληνικά επιχειρηματικά συμφέροντα.

Ένας τελευταίος λόγος, δε, σχετίζεται με μια βασική δράση της ελληνικής αναπτυξιακής βοήθειας: η προσφορά κάθε έτος υποτροφιών για πανεπιστημιακές και μεταπτυχιακές σπουδές σε ελληνικά ΑΕΙ, ΤΕΙ και στρατιωτικές σχολές. Η Νιγηρία, για παράδειγμα, αποτελεί μια σημαντική (για τα δεδομένα της Υποσαχάριας Αφρικής) πηγή υποτρόφων αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα. Σημειώνεται, τέλος, ότι η εν λόγω διάσταση της ελληνικής αναπτυξιακής βοήθειας είναι η μόνη που φαίνεται να παραμένει αλώβητη τα τελευταία χρόνια, μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Επιχειρηματικά συμφέροντα

Οι επιχειρηματικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την Υποσαχάρια Αφρική αποτελούν μια ιδιαίτερη παράμετρο των συνολικών σχέσεων. Αν και συνολικά οι σχέσεις αξιολογούνται ως περιορισμένες, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις σημαντικής παρουσίας επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων. Μπορούμε, δε, να κάνουμε μια βασική διάκριση ανάμεσα στα επιχειρηματικά συμφέροντα τα οποία σχετίζονται με επιφανή στελέχη των ελληνικών κοινοτήτων στην περιοχή και σε αυτά ελληνικών επιχειρήσεων των οποίων η βάση βρίσκεται στην Ελλάδα και έχουν τις τελευταίες δεκαετίες «ανακαλύψει» την Υποσαχάρια Αφρική.

Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία, επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων άρχισαν σταδιακά να ακμάζουν ήδη από τα τέλη του 19ο αιώνα, παράλληλα με την έλευση σημαντικών αριθμών Ελλήνων μεταναστών στην περιοχή. Αν και αρχικά οι περισσότεροι Έλληνες εργάστηκαν ως υπάλληλοι σε εταιρείες ευρωπαϊκών συμφερόντων, μια μεγάλη μερίδα σύντομα ίδρυσαν τις δικές τους επιχειρήσεις και ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με το εμπόριο. Αν και γίνεται μεγαλύτερη σχετική ανάλυση σε επόμενη ενότητα, αξίζει να σημειωθούν σημαντικές επιχειρήσεις Ελλήνων στην Αιθιοπία, όπως οι Coscal (Εισαγωγές Οινοπνευματωδών), Hydro Constructions & Engineering Co. Ltd (Γεωτρήσεις και Οικοδομές), Bambis Supermarket, Mopalco Trading Co. Ltd, S.J. Magdalinos (Εξαγωγές Καφέ), Ethiopian Rift Valey Safaris (Τουριστικό Γραφείο Κυνηγίου), Arabian Trading (Εισαγωγές Φαρμάκων), Antypas Bros. Ltd (Εμπορία Εσπεριδοειδών) και η Unitrade (Εισαγωγές Επίπλων και Ειδών Οικιακού Εξοπλισμού).

Στη Νιγηρία, πάλι, κυρίαρχη θέση διατηρεί η Flour Mills of Nigeria, ιδιοκτησίας Γ. Κουμάνταρου, μια από τις μεγαλύτερες παραγωγούς αλευριού σε ολόκληρη την Υποσαχάρια Αφρική, εταιρεία που έχει επίσης επεκταθεί και σε άλλους επιχειρηματικούς τομείς, όπως το τσιμέντο και η λειτουργία του τερματικού Σταθμού Λιμένος Αραρα. Πολύ σημαντική είναι η εταιρεία A.G. Leventis (μέλους του επιχειρηματικού ομίλου της οικογένειας Λεβέντη) και η τεχνική εταιρεία ΕΔΟΚ-ΕΤΕΡ-ΜΑΝΤΑΚΑΣ, καθώς και η ελληνοβρετανικών συμφερόντων εταιρεία Cussons-Patterson-Zochonis, η οποία ως επί το πλείστον δραστηριοποιείται στο χώρο του εμπορίου, ενώ διατηρεί και εργοστάσια σαπωνοποιίας, ειδών ατομικής υγιεινής και φαρμακευτικών ειδών.

Σημαντικές έχουν υπάρξει και οι κατά καιρούς επενδύσεις ελληνικών επιχειρήσεων στην περιοχή κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Για παράδειγμα, η εταιρεία παραγωγής γυάλινων μπουκαλιών και ψυγείων Frigoglass, συμφερόντων ομίλου Δαυίδ-Λεβέντη, μέσω εξαγορών και επενδύσεων, έχει καταστεί ο μεγαλύτερος παραγωγός γυάλινων μπουκαλιών στη Δυτική Αφρική.

Κατά τη δεκαετία του 1990, η τότε ακμαία εταιρεία παραγωγής πλαστικών σωλήνων και εισηγμένη στο ελληνικό χρηματιστήριο «Πετζετάκης» προχώρησε σε εξαγορά τοπικής θυγατρικής πολυεθνικής εταιρείας, καθώς και στην ίδρυση οικείας θυγατρικής για την παραγωγή πλαστικών σωλήνων. Μάλιστα, στο πλαίσιο της μετέπειτα αναδιοργάνωσης της εταιρείας, οι επενδύσεις της στην Υποσαχάρια Αφρική θεωρήθηκαν ως ιδιαίτερο θετικό και κερδοφόρο περιουσιακό στοιχείο. Η εταιρεία ΦΑΓΕ από την άλλη εξαγόρασε ένα σημαντικό ποσοστό μιας εταιρείας παραγωγής γαλακτοκομικών, ενώ η PALACE S.A. (ομίλου Φιλίππου) μπήκε το 1998 στην αγορά παγωτού της Νότιας Αφρικής.

Άλλες μεγάλες ελληνικές εταιρείες με πολυετή παρουσία στην περιοχή αποτελούν η Γερμανός Α.Ε. (μπαντάριες, είδη κινητής τηλεφωνίας), η Chipita (είδη διατροφής, σνακ), η Eurodrip (παραγωγή σωλήνων), η Intralot (τυχερά παιχνίδια/στοιχηματισμού), η Κορρές (καλλυντικά) καθώς και η Εθνική Τράπεζα (τραπεζικές εργασίες μέσω της Bank of Athens). Στην περιοχή δραστηριοποιούνται επίσης, διάφορες κατασκευαστικές εταιρείες, ανάμεσά τους η Παντεχνική με επίκεντρο το Καμερούν, οι οποίες έχουν προσπαθήσει και σε σημαντικό βαθμό καταφέρει να εκμεταλλευτούν τις σημαντικές ευκαιρίες που η ανοικοδόμηση της περιοχής προσφέρουν (κυρίως ως υπεργολάβοι).

Τέλος, ειδική περίπτωση αποτελεί η ελληνικών συμφερόντων ναυτιλία. Για παράδειγμα, ένα μεγάλο μέρος των εξαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου της Νιγηρίας πραγματοποιείται από ελληνικά πλοία, ενώ ισχυρές εφοπλιστικές εταιρείες (Ομιλος Ρέστη, Elmar, Tsakos Group, κα) δραστηριοποιούνται σε ολόκληρη την περιοχή.

Ιδιαίτερης μνείας αξίζει το ΕλληνοΑφρικανικό Επιμελητήριο Εμπορίου και Ανάπτυξης (<http://www.helafrikan-chamber.gr>), το οποίο έχει υποστηρίξει σημαντικά στην ενημέρωση Ελλήνων επιχειρηματιών για

τις ευκαιρίες που προσφέρουν οι αφρικανικές αγορές. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια είχε υπάρξει σημαντική κινητικότητα για αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών στην περιοχή λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Μεταναστευτικές κοινότητες και εμβάσματα

Αν και στο παρελθόν η κύρια μεταναστευτική ροή ανάμεσα στις δύο περιοχές ήταν από την Ελλάδα προς τις διάφορες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, πλέον η κατάσταση έχει αντιστραφεί. Έτσι, στο πλαίσιο μιας εντεινόμενης πορείας από την φτωχή Αφρική προς την πλούσια Ευρώπη, η Ελλάδα, ως σημαντικός ενδιάμεσος σταθμός, φιλοξενεί στις μέρες έναν σημαντικό αριθμό αφρικανών μεταναστών. Καθ' ότι ένα σημαντικό μέρος των Αφρικανών εγκαταλείπουν τις γενέτειρές τους προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής, αποτελούν παράτυπους μετανάστες, με συνέπεια να μην υπάρχουν απόλυτα αξιόπιστα στοιχεία για το πόσοι διαμένουν στην Ελλάδα.

Παρ' όλα αυτά η ύπαρξη συλλόγων μεταναστών από πολλές Αφρικανικές χώρες υποδεικνύουν ότι ο αριθμός των συγκεκριμένων μεταναστευτικών ομάδων δεν είναι αμελητέος. [Μια πρόσφατη μελέτη](#) καταμέτρησε το 2009 29 συλλόγους Αφρικανών (βλέπε παρακάτω πίνακα – 7.5). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, ενώ ο παλαιότερος σύλλογος (Νιγηριανή Κοινότητα Θεσσαλονίκης & Βορείου Ελλάδος) ιδρύθηκε το 1977, οι περισσότεροι σύλλογοι ιδρύθηκαν μετά την αλλαγή της χιλιετίας – απόδειξη της αύξησης των ροών.

A/A	Όνομα Συλλόγου	Σχετιζόμενη Χώρα	Έτος Ίδρυσης
1	Αιθιοπική Κοινότητα Ελλάδας	Αιθιοπία	1988
2	Ένωση Αφρικανών Γυναικών στην Ελλάδα 2005	Αφρική	2005
3	Ένωση Γυναικών από τη Σιέρα Λεόνε	Σιέρα Λεόνε	1998
4	Ένωση Νιγηριανών Γυναικών	Νιγηρία	2005
5	Ένωση Πολιτών Ακτής Ελεφαντοστού	Ακτή Ελεφαντοστού	2004
6	Ένωση Πρόνοιας και Συνεργασίας Κοινότητας Ικένγκα	Αφρική	2007
7	Ένωση Αφρικανικών Κοινοτήτων στην Ελλάδα	Αφρική	2007
8	Ένωση Υπηκόων της Γουϊνέας στην Ελλάδα	Γουϊνέα	2007
9	Ένωση Υπηκόων Γκάνας	Γκάνα	1994
10	Εθνική Ένωση Πολιτών Ουγκάντας	Ουγκάντα	2009
11	Κοινότητα Σιέρα Λεόνε	Σιέρα Λεόνε	1995
12	Κενυατική Κοινότητα Ελλάδος	Κένυα	1997
13	Κοινότητα Ίμπο	Νιγηρία	1997
14	Κοινότητα Νιγηριανών από το Delta State	Νιγηρία	2009
15	Κοινότητα Σομαλίας στην Ελλάδα	Σομαλία	2009
16	Κονγκολέζικη Κοινότητα της Ελλάδας	Κονγκό	1991
17	Νιγηριανή Κοινότητα ΑΚΒΑ	Νιγηρία	2009
18	Νιγηριανή Κοινότητα Ελλάδας	Νιγηρία	1993
19	Νιγηριανή Κοινότητα Θεσσαλονίκης & Βορείου Ελλάδος	Νιγηρία	1977
20	Νιγηριανοί Φοιτητές στην Ελλάδα	Νιγηρία	2008
21	Οργανισμός των Νιγηριανών της Διασποράς Ελλάδας	Νιγηρία	2009
22	Παναφρικανικός Σύνδεσμος Ελλάδας	Αφρική	1993

23	Σουδανική Κοινότητα Ελλάδος	Σουδάν	1998
24	Σουδανική Κοινότητα Θεσσαλονίκης & Βορείου Ελλάδος	Σουδάν	2002
25	Σύλλογος Αφρικανών Χριστιανών Ποιμένων της Ελλάδας	Αφρική	2003
26	Σύλλογος Μεταναστών από το κράτος Rivers Bayelsa στην Ελλάδα	Νιγηρία	2000
27	Σύλλογος Νοτιοαφρικανών στην Ελλάδα	Νότια Αφρική	2006
28	Σύνδεσμος Σουδανών Προσφύγων	Σουδάν	2005
29	Τανζανική Κοινότητα Ελλάδας	Τανζανία	2002

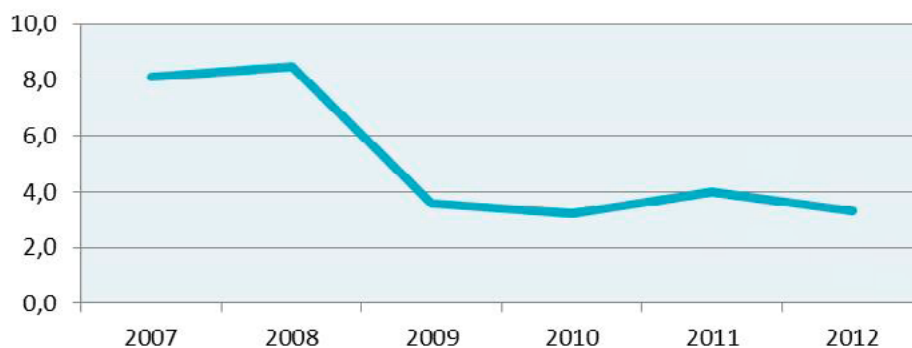
Πίνακας 7.5 Σύλλογοι Αφρικανών στην Ελλάδα

Σύμφωνα με σχετικές έρευνες, η πολυπληθέστερη σχετική ομάδα Αφρικανών μεταναστών στην Ελλάδα θεωρείται αυτή των Νιγηριανών. Οι Νιγηριανοί, δε, καταγράφονται να ασχολούνται με διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες που αφορούν και την ίδρυση δικών τους επιχειρήσεων, ενώ υπολογίζεται ότι διαμένουν στην Ελλάδα για αρκετά μεγάλο σχετικά διάστημα (περί τα 14,7 έτη) (Λαμπριανίδης 2007).

Από την πλευρά των επίσημων καταγραφών της Γενικής Διεύθυνσης Μεταναστευτικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ένταξης του Υπουργείου Εσωτερικών στην Ελλάδα διαβιούν συνολικά 19.196 άτομα προερχόμενα από την Αφρικανική Ήπειρο (στοιχεία Μαΐου 2015). Πέραν της Αιγύπτου η οποία αποτελεί με διαφορά την πολυπληθέστερη ομάδα, στην Ελλάδα διαμένουν 1.931 Νιγηριανοί (10% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού από την Αφρική), 1.048 Αιθίοπες, 826 Μαροκινοί καθώς και 605 άτομα με Γκανέζικη ιθαγένεια. Η κοινή πεποίθηση πάντως είναι ότι ο συνολικός πληθυσμός (νόμιμος και παράτυπος) είναι αρκετά μεγαλύτερος.

Οι σημαντικοί αυτοί πληθυσμοί είναι βέβαιο ότι αποτελούν πηγές ενημέρωσης για την Ελλάδα των χωρών καταγωγής των μεταναστών καθώς και βιοπορισμού, μέσω των σχετικών εμβασμάτων. Πάντως, σύμφωνα με την Eurostat, οι κυριότερες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής οι οποίες τυγχάνουν αποδέκτες μεταναστευτικών εμβασμάτων από την Ελλάδα είναι το Καμερούν, ο Μαυρίκιος, η Ζάμπια, η Νότιος Αφρική, η Γκάνα, η Λιβερία και η Νιγηρία. Διαθέσιμα στοιχεία για τη ροή εμβασμάτων από την Ελλάδα προς τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής υπάρχουν μόνο για την περίοδο 2007-2012, αλλά γίνεται εμφανής η επιρροή της οικονομικής κρίσης. Βέβαιο, μεγάλο μέρος των πραγματικών ροών θεωρείται ότι δεν καταγράφεται, καθώς αφορούν παράτυπους μετανάστες και γίνεται μέσω άτυπων δικτύων.

Εμβάσματα από την Ελλάδα προς χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής (εκατομμύρια ευρώ)

Σχήμα 7.7 Εμβάσματα από την Ελλάδα προς χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής

Ελληνικές κοινότητες στην Αφρική

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενες ενότητες, από τον 18ο αιώνα και πιο εντατικά από τον 19ο και έως τουλάχιστον τη δεκαετία του 1960, ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων μετανάστευσαν προς την Αφρικανική ήπειρο. Βέβαια, οι Έλληνες της Αφρικής (με εξαίρεση ίσως την Αίγυπτο) αποτέλεσαν ένα μικρό μέρος μόνο των μεταξύ 2,7 και 4,5 εκατομμυρίων ατόμων τα οποία θεωρείται – βάσει εκτιμήσεων προξενικών αρχών και ομογενειακών φορέων – ότι απαρτίζουν τον λεγόμενο «Απόδημο Ελληνισμό».

Κατά βάση, οι λόγοι για τους οποίους αρκετοί Έλληνες μετανάστευσαν προς την Αφρική ήταν οικονομικοί. Αν και καταγράφονται μετακινήσεις προς την Υποσαχάρια Αφρική και κατά τον 18ο αιώνα, βασικό ορόσημο αποτέλεσε η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ (1859-69), έργο το οποίο κινητοποίησε σημαντικό αριθμό Ελλήνων, τεχνιτών και μη, οι οποίοι μετέβησαν στην Αίγυπτο, για να εργαστούν. Δεν είναι τυχαίο, δε, ότι οι βασικές εκτιμήσεις για τους αρχικούς αριθμούς Ελλήνων στην Αφρική έχουν ως αφετηρία τη δεκαετία του 1870. Για παράδειγμα κάποιες εκτιμήσεις μιλούν για περισσότερους από 120.000 Έλληνες στην ήπειρο κατά την περίοδο 1870-1930, με τα 2/3 αυτών να εντοπίζονται στην Αίγυπτο.

Η μετακίνηση προς άλλες, νοτιότερες, χώρες της Αφρικανικής ηπείρου ακολούθησε, με μερικές εξαιρέσεις, την εντατικοποίηση της παρουσίας των ευρωπαϊών αποικιοκρατών. Το σταθερό περιβάλλον που η αποικιοκρατία προσέφερε σε συνδυασμό με τις πολλές ευκαιρίες πλουτισμού (χρυσωρυχεία, καλλιέργεια και εμπόριο καπνών, αγροτική παραγωγή, σιδηροδρομικά και άλλα κατασκευαστικά και δημόσια έργα, κτλ) προσέλκυσαν πολλούς Έλληνες, αρκετοί εκ των οποίων αρχικά εργάστηκαν σε ευρωπαϊκών συμφερόντων επιχειρήσεις και σε δεύτερο χρόνο ξεκίνησαν τις δικές τους και απέκτησαν σημαντικό πλούτο και κοινωνική θέση.

Οι προσωπικές ιστορίες των Ελλήνων της Αφρικής είναι αρκετές φορές συγκινητικές, όπως για παράδειγμα του Σάββα Καραβασίλη, ο οποίος, όντας αξιωματικός της αιθιοπικής στρατιάς του Νότου κατά την εισβολή του Μουσολίνι στην Αιθιοπία, αιχμαλωτίστηκε από τους Ιταλούς και εκτελέστηκε με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας επειδή καταγόταν από τα ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα (Μαρκάκης, 1998: 69), και άλλοτε είναι ενδεικτικές για τον τυχοδιωκτισμό των πρώτων μεταναστών όπως του Γιώργου Λάμπρου που βρέθηκε γύρω στα 1820 στη Μαδαγασκάρη, όταν το πλοίο του, το οποίο πήγαινε στην Ινδία, ναυάγησε. Εκεί ενεπλάκη σε τοπικούς πολέμους και εξελίχθηκε σε τοπικό φεουδάρχη! (Μαρκάκης, 1998: 41).

Η περίοδος της ανεξαρτητοποίησης των Αφρικανικών κρατών, ειδικά από τη δεκαετία του 1960, δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στις ευημερούσες έως τότε ελληνικές κοινότητες, κυρίως λόγω της ανατροπής του σταθερού οικονομικού/επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της πολιτικής των εθνικοποιήσεων. Ενδιαφέρον στοιχείο πάντως αποτελεί το γεγονός ότι η έξοδος Ελλήνων από τις χώρες αυτές (π.χ. το Ζαΐρ) κατά την ταραχώδη τότε περίοδο δεν μετατράπηκε σε ροή προς την Ελλάδα αλλά σε μετακίνηση σε άλλες, περισσότερο φιλόξενες χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Σε άλλες όμως περιπτώσεις οι Έλληνες κατάφεραν να επιβιώσουν και να πλουτίσουν. Η οικογένεια Λεβέντη, για παράδειγμα, κατάφερε, στη δύσκολη εποχή μετά την ανεξαρτησία, να διατηρήσει και να επεκτείνει την οικονομική αυτοκρατορία της στη Δυτική Αφρική (Μαρκάκης, 1998: 133-135).

Ανάλογη ήταν και η πορεία του αριθμού των Ελλήνων στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, όπου από 20.000 τη δεκαετία του 1960 μειώθηκαν σε λιγότερους από 5.000 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Από την άλλη πλευρά, στη Δυτική Αφρική ο κύριος όγκος Ελλήνων μεταναστών φαίνεται να έφτασε κατά τις δεκαετίες 1920-30 και αρκετοί από αυτούς εργάστηκαν σε ήδη επιτυχημένες επιχειρήσεις άλλων παλαιότερων Ελλήνων μεταναστών, όπως αυτές του Λεβέντη και του Ζοχώνη. Αξιοσημείωτο, τέλος, θεωρείται το γεγονός ότι από τις αλλαγές που επέφεραν οι ανεξαρτητοποιήσεις των διαφόρων αφρικανικών κρατών, «ευεργετήθηκαν» οι ελληνικές κοινότητες των πιο σταθερών χωρών, όπως το Καμερούν και η Νότια Αφρική.

Όσον αφορά στα επαγγέλματα στα οποία απασχολήθηκαν οι Έλληνες της Αφρικής, αυτά ήταν κυρίως οι αγροτικές εργασίες, οι κατασκευές και, λίγο αργότερα, το εμπόριο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι μια ομάδα Ελλήνων υπήρξαν ιδιαίτερα δραστήριοι στον τομέα της αλιείας στην λίμνη Τανγκανίκα. Ξεχωρίζουν οι περιπτώσεις του Νικόλαου Βλαχάκη στην Ακτή Ελεφαντοστού που μεγαλούργησε στο ναυτιλιακό τομέα, του Γεώργιου Ζοχώνη στη Νιγηρία και Καμερούν που δημιούργησε μια πολυεθνική επιχείρηση με έμφαση στο εμπόριο και την παραγωγή, των οικογενειών Αρνόπουλου, Σταματιάδη και Χριστοδουλίδη στην Κεντρική Αφρική που διεύθυναν επιτυχημένες εμπορικές επιχειρήσεις αλλά και του Γεράσιμου Μαυρομάτη, ο οποίος κατασκεύασε το πρώτο ξενοδοχείο στην Ντουάλα του Καμερούν. Στη Νότια Αφρική, τέλος, η εκεί ελληνική κοινότητα εξελίχθηκε στις πλέον εύπορες με επιχειρήσεις που πρόσφεραν εργασία σε 150-200.000 άτομα.

Ωστόσο, όπως σημειώνει ο καθηγητής Μαρκάκης (1998), ο ρόλος των Ελλήνων (όπως και των Ινδών, των Λιβανέζων και των Σύριων) μεταναστών στις αποικιοκρατικές οικονομίες, ήταν κυρίως ρόλος μεσαζόντων ανάμεσα στο αποικιοκρατικό κεφάλαιο από τη μια μεριά και στον ιθαγενή πληθυσμό από την άλλη. Οι περισσότεροι Έλληνες στην Αφρική ήταν «μικροεπιχειρηματίες, μαγαζάτορες και εστιάτορες» ή «μπακάληδες».

Αυτή η κοινωνική θέση έκανε τους Έλληνες ελάχιστα συμπαθείς στους Αφρικανούς. Οι τελευταίοι θεωρούσαν τους μεσάζοντες

«άμεσα υπεύθυνους για τις ευτελείς τιμές και την ευτελή ποιότητα των εισαγομένων προϊόντων, τους υποπτεύονταν ότι έκλεβαν στο ζύγι (...) [και] αγανακτούσαν με την πολιτική που απέκλειε τους ίδιους από μια οικονομική δραστηριότητα που δεν απαιτούσε ειδικά προσόντα» (Μαρκάκης 1998: 50).

Κατά συνέπεια, η εικόνα του Έλληνα στη σύγχρονη αφρικανική λογοτεχνία δεν είναι καθόλου κολακευτική. Ο Μόνγκο Μπέτι, συγγραφέας από το Καμερούν, π.χ., αποκαλεί στα μυθιστορήματά του τον Έλληνα «χυδαίο» (Μαρκάκης, 1998: 109). Αλλά και οι αποικιοκράτες αντιμετώπισαν τους Έλληνες (όπως και τους Ινδούς αλλά και τους Εβραίους) με προκατάληψη. Σκοπός τους, ο περιορισμός των Ελλήνων στον κοινωνικό ρόλο που τους είχε ανατεθεί προκειμένου να μην έχουν άλλες βλέψεις ή φιλοδοξίες. Αυτή ήταν κυρίως η στάση των Βρετανών στη Νότιο Αφρική και στη Ροδεσία.

Η πολιτική εθνοκοποιήσεων που ακολούθησαν τα περισσότερα κράτη της Αφρικής μετά την ανεξαρτησία οδήγησε στην παρακμή των ελληνικών παροικιών. Οι αλλοδαποί μεσάζοντες στο εμπόριο ήταν τα πρώτα θύματα της οικονομικής πολιτικής των αφρικανών εθνικιστών. Η πολιτική «ριζοσπαστικοποίησης» του Μομπούτου στο Ζαΐρ και το πρόγραμμα εθνοκοποιήσεων του Μεγκίστου στην Αιθιοπία στα μέσα της δεκαετίας του '70 εκμηδένισαν τις σημαντικές ελληνικές παροικίες που είχαν απομείνει σε δύο μεγάλες αφρικανικές χώρες που δεν ακολούθησαν εξαρχής κρατικιστικές οικονομικές πολιτικές. Σήμερα η μόνη αξιόλογη σε μέγεθος ελληνική παροικία στην Αφρική βρίσκεται στη Νότιο Αφρική και αριθμεί μερικές δεκάδες χιλιάδες μέλη. Ο αριθμός των Ελλήνων στις χώρες της Αφρικής γενικότερα παρουσίασε σημαντικές αυξομειώσεις – κυρίως όμως μια ευρύτερη τάση παρακμής από τη δεκαετία του '70 και μετά, αποτέλεσμα οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων αλλά και δραστηκής μείωσης των μεταναστευτικών ροών. Για παράδειγμα, ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών στο Σουδάν αυξήθηκε από 153 στα μέσα του 19^{ου} αιώνα σε 2.000 περί το 1930 και σε 6.000 τη δεκαετία του 1960, προτού καταλήξει στη δεκαετία του '80 σε λίγες εκατοντάδες. Πολλοί Έλληνες του Σουδάν απέκτησαν σημαντικές περιουσίες και ευεργέτησαν την ελληνική κοινότητα (για παράδειγμα ο Γεράσιμος Κοντομίχαλος ο οποίος ίδρυσε το εκεί Γυμνάσιο που έφερε το όνομα Κοντομιχάλειος Σχολή). Η ανεξαρτητοποίηση του Σουδάν το 1956 και η έναρξη του εμφυλίου οδήγησε πολλούς Έλληνες στην έξοδο. Αντίστοιχη, υπήρξε περίπου η διαδρομή των ελληνικών κοινοτήτων στην ανατολική και νοτιότερη Αφρική, όπου οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες ακολούθησαν τους Βρετανούς εποίκους. Για παράδειγμα στην Κένυα και την Τανζανία τη δεκαετία του 1960 οι ελληνικές κοινότητες έφτασαν να έχουν περισσότερα από 2.500 μέλη η κάθε μια. Σήμερα ωστόσο παραμένουν λιγότεροι από 300-400 συνολικά.

Όσον αφορά στις ελληνοαφρικανικές σχέσεις, οι ελληνικές κοινότητες λειτούργησαν ως γέφυρες τόσο επικοινωνίας όσο και εμπορικών ροών. Για παράδειγμα, ακόμα και σήμερα πολλές από τις εξαγωγές προϊόντων από χώρες της περιοχής προς την Ελλάδα λαμβάνει χώρα μέσω ελληνικών εμπορικών επιχειρήσεων. Παράλληλα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο ανάπτυξης των εκεί ελληνικών κοινοτήτων, δημιουργήθηκαν πλήθος οργανώσεων και συλλόγων οι οποίοι, πέραν της συσπείρωσης του ελληνικού στοιχείου, λειτούργησαν και ως σημείο επαφής με την Ελλάδα, ιδιαίτερα εκεί που απουσίαζαν επίσημες ελληνικές αρχές. Παράλληλα, οι οργανώσεις αυτές υπήρξαν η βάση της αλληλοβοήθειας μεταξύ των Ελλήνων ομογενών, γεγονός το οποίο υποβοήθησε τη σχετική οικονομική τους επιτυχία. Οι παρακάτω πίνακες των ελληνικών ομογενειακών οργανώσεων στην περιοχή είναι ενδεικτικός της δυναμικής που (σε αρκετές περιπτώσεις ακόμα και σήμερα) έχουν οι ελληνικές κοινότητες της Υποσαχάριας Αφρικής.

A/A	Όνομα	Σχετιζόμενη Χώρα
1	Ελληνική Κοινότητα Καπαρόνι	Μποτσουάνα
2	Ελληνική Κοινότητα Μπουρούντι	Μπουρούντι
3	Ελληνική Κοινότητα Κένυας	Κένυα
4	Ελληνική Κοινότητα Λουμπουμπάσι	Κονγκό
5	Ελληνική Κοινότητα Λάγος	Νιγηρία
6	Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων Ν. Αφρικής	Νότια Αφρική

7	Ελληνική Κοινότητα Χαρτούμ	Σουδάν
8	Ένωση Ελλήνων Τανζανίας	Τανζανία
9	Σύνδεσμος Ελλήνων Λουσάκας & Περιχώρων	Ζάμπια
10	Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων Ζιμπάμπουε	Ζιμπάμπουε
11	Ελληνική Κοινότητα Μαδαγασκάρης	Μαδαγασκάρη
12	Ελληνική Κοινότητα Μαλάουι	Μαλάουι
13	Ελληνική Κοινότητα Μαπούτο	Μοζαμβίκη

Πίνακας 7.6 Ελληνικές Κοινότητες Υποσαχάριας Αφρικής

A/A	Όνομα	Σχετιζόμενη Χώρα
1	Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων Ν. Αφρικής	Νότια Αφρική
2	Εθνικός Σύνδεσμος Ελληνικών Οργανισμών Φοιτητών & Νεολαίας Ν. Αφρικής	Νότια Αφρική
3	Παναφρικανική Ελληνική Ομοσπονδία	Αφρική
4	Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων Ζιμπάμπουε	Ζιμπάμπουε

Πίνακας 7.7 Ελληνικές Ομοσπονδίες Υποσαχάριας Αφρικής

Περαιτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού, στην Υποσαχάρια Αφρική υπάρχουν 111 φορείς σχετιζόμενοι με την Ελλάδα. Αν και στις περισσότερες χώρες της περιοχής δεν υπάρχουν περισσότεροι από 1-2 φορείς, η μεγαλύτερη πυκνότητα παρουσιάζεται στη Ζιμπάμπουε (8 φορείς), το Σουδάν (9 φορείς) και τη Νότια Αφρική (66 φορείς). Οι φορείς αυτοί διακρίνονται σε οκτώ βασικές κατηγορίες: πολιτιστικοί (π.χ. η Ελληνο-Νοτιοαφρικανική Πολιτισμική Συνεργασία), αθλητικοί (Ελληνικός Αθλητικός Σύλλογος Χαρτούμ), θρησκευτικοί (π.χ. ο Σύλλογος Ελληνορθόδοξων Χριστιανών) και κοινωνικοί σύλλογοι (π.χ. Σύνδεσμος Ελληνίδων Κυριών), εθnikοτοπικές οργανώσεις, που είναι και η μεγαλύτερη κατηγορία (π.χ. ο Παλλεσβιακός Σύλλογος Κέϊπ Τάουν & Περιχώρων), κοινότητες (π.χ. η Ελληνική Κοινότητα Μαπούτο) και επιμελητήρια (π.χ. Ελληνικό Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Νοτίου Αφρικής).

Η δραστηριότητα των σχετικών συλλόγων ποικίλλει ανά χώρα, πόλη και εποχή αλλά κοινή συνισταμένη αποτελεί η συσπείρωση των Ελλήνων της διασποράς, η ενίσχυση της παράδοσης, καθώς και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Όσον αφορά στην τελευταία διάσταση ιδιαίτερα δραστήρια υπήρξε η κοινότητα της Νότιας Αφρικής καθώς εκτός από το πλήθος σχολείων υποστήριξαν και τη δημιουργία εδρών ελληνικών σπουδών. Πιο συγκεκριμένη, στη Νότια Αφρική λειτουργούν σχετικές με τα ελληνικά έδρες στο Πανεπιστήμιο Νατάλ-Ντερμπαν (Τμήμα Ανθρωπιστικών Σπουδών), στο Πανεπιστήμιο Ράου (Τμήμα Ελληνικών και Λατινικών Σπουδών), στο Πανεπιστήμιο της Πρετόρια (Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας) στην Νοτιοαφρικανική Εταιρεία Ελληνικής Φιλοσοφίας & Ανθρωπιστικών Επιστημών καθώς και στο Πανεπιστήμιο του Κέϊπ Τάουν (Τμήμα Ξένων Γλωσσών). Παράλληλα, λειτουργεί και έδρα Βυζαντινών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Rands Afrikaans.

Εκκλησία

Σε όλες αυτές τις προσπάθειες των ελληνικών κοινοτήτων αρωγός υπήρξε η ελληνορθόδοξη εκκλησία. Αν και σε αρκετές περιπτώσεις ήταν οι ελληνικές κοινότητες οι οποίες προχωρούσαν στην ίδρυση ελληνορθόδοξων εκκλησιών, η υποστήριξη των πρώτων υπήρξε διαχρονική μέριμνα των δεύτερων, στο πλαίσιο μάλιστα ενός συνολικότερου συντονισμού – έως ένα βαθμό – της ελληνικής διασποράς στην Αφρική.

Πρωτεύοντα ρόλο σε αυτήν την προσπάθεια διαδραμάτιζε και διαδραματίζει το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και Πάσης Αφρικής. Κύρια αποστολή του Πατριαρχείου είναι η συσπείρωση και διατήρηση της ελληνορθόδοξης παράδοσης της ελληνικής διασποράς στην ήπειρο. Έτσι, υποστηρίζει υλικά και οργανωτικά πλήθος

εκκλησιών σε ολόκληρη την ήπειρο, ενώ σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε στον συντονισμό του συνόλου των ελληνικών κοινοτήτων της Αφρικής, καθώς και στην επαφή με τη «μητέρα πατρίδα».

Ο πίνακας 7.8 παρουσιάζει το πυκνό δίκτυο μητροπόλεων, οι οποίες λειτουργούν υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου.

A/A	Μητρόπολη	Περιοχή Ευθύνης
1	Αξώμης	Αιθιοπία, Ερυθραία, Τζιμπουτί και Σομαλία
2	Κένυας	Κένυα
3	Καμπάλας & Πάσης Ουγκάντας	Ουγκάντα
4	Ζιμπάμπουε & Αγκόλας	Ζιμπάμπουε και Αγκόλα
5	Νιγηρίας	Νιγηρία, Νίγηρας, Μπενίν και Τόγκο
6	Καλής Ελπίδος	Ναμίμπια, Ζουαζιλάνδη, Λεσόττο και οι περιοχές Ακρωτηρίου (Δυτικού και Ανατολικού), Port Elizabeth, Natal, East London, Bloemfontein, Welkom, George, Knysna, Kimberley, Natal και Pietermaritzburg
7	Μουάνζας	Τανζανία
8	Γουϊνέας	Σιέρρα Λεόνε, Λιβερίας, Γουϊνέα, Γουϊνέα Μπισάο, Γκάμπια, Σενεγάλη και Πράσινο Ακρωτήριο
9	Ειρηνοπόλεως	Τανζανία και Σεϋχέλλες
10	Ζάμπιας & Μαλάουι	Ζάμπια και Μαλάουι
11	Ιωαννουπόλεως & Πρετορίας	Ευρύτερες περιοχές του Γιοχάνεσμπουργκ και της Πρετόρια, ως και τις επαρχίες Μαμουλάγκα και Λιμπόπο.
12	Μαδαγασκάρης	Μαδαγασκάρη και οι νήσοι Μαυρίκιος, Ρενιόν, Κομόρος και Μαγιόττε
13	Καμερούν	Καμερούν, Τσαντ, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Ισημερινή Γουινέα και οι νήσοι Σαν Τόμας και Πρίγκιπος
14	Άκκρας	Γκάνα
15	Κεντρώας Αφρικής	Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό

Πίνακας 7.8 Δίκτυο Μητροπόλεων στην Αφρική

Παράλληλα, λειτουργούν και πέντε επισκοπές:

- Επισκοπή Κατάγκας (μέρος του Κονγκό)
- Επισκοπή Μποτσουάνας (Μποτσουάνα)
- Επισκοπή Μοζαμβίκης (Μοζαμβίκη)
- Επισκοπή Μπουρούντι και Ρουάντας (Μπουρούντι, Ρουάντα και μέρος του Κονγκό)
- Επισκοπή Μπραζαβίλ και Γκαμπόν (μέρος του Κονγκό και Γκαμπόν)
- Φυσικά, κάθε ελληνική κοινότητα διατηρεί τουλάχιστον έναν ναό.

Αναντίρρητα, οι σχέσεις Ελλάδας-Αφρικής είναι σε μεγάλο βαθμό περιορισμένες. Αν και υπάρχουν επιχειρηματικά δραστήριες ελληνικές κοινότητες – κυρίως στη Νότια Αφρική, το Σουδάν, τη Νιγηρία, την Κένυα και την Αιθιοπία – αποτελούνται πλέον από Έλληνες δεύτερης και τρίτης γενιάς με σαφώς λιγότερους συγγενικούς και συναισθηματικούς δεσμούς με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα, αν και το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας ηγείται ενός αρκετά εκτεταμένου δικτύου μητροπόλεων και ενοριών στην ήπειρο δεν είναι σε θέση να υποκαταστήσει διπλωματικές αρχές και να καταστεί βασικός πυλώνας ανάπτυξης των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Υποσαχάριας Αφρικής. Ταυτόχρονα, οι αυξημένες ροές μεταναστών από την Αφρική αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο σχετικά νέο δεδομένο. Τέλος, αρκετές επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων έχουν αποκτήσει μια

έντονη παρουσία στην ήπειρο - ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες - αλλά η τρέχουσα οικονομική κρίση φαίνεται μάλλον να έχει μειώσει την τάση και άλλων επιχειρήσεων να «ανακαλύψουν» την περιοχή παρ' ότι ένα μεγάλο μέρος οικονομικών αναλυτών υποστηρίζει ότι η Αφρική αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς. Το τελευταίο αποτελεί κρίσιμης σημασίας καθώς η Ελλάδα επιδιώκει αύξηση των εξαγωγών της, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας επανακαθορισμού του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης. Το παράδειγμα της γειτονικής Τουρκίας είναι μάλιστα ενδεικτικό των τεραστίων ευκαιριών που προσφέρει η Αφρική.

Το παράδειγμα της Τουρκίας

Το 2004 η τουρκική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι το επόμενο έτος θα είναι το «έτος της Αφρικής» (Ozkan & Akgun, 2010: 534-6). Πράγματι το 2005 η Άγκυρα ανέπτυξε μια σειρά από διπλωματικές πρωτοβουλίες. Αρχικά η Τουρκία απέκτησε status παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση και στη συνέχεια έγινε μέλος της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης. Το 2008 η τουρκική κυβέρνηση συγκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη την πρώτη «Τουρκο-Αφρικανική Σύνοδο Κορυφής» με τη συμμετοχή ηγετών και εκπροσώπων από 50 αφρικανικές χώρες. Ταυτόχρονα το τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε το άνοιγμα 15 νέων πρεσβειών στην Αφρική – ανεβάζοντας το συνολικό αριθμό τους σε 30. Παράλληλα η Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Βοήθειας της Τουρκίας (TIKA) ανακοίνωσε την υλοποίηση ανθρωπιστικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων δεκάδων εκατομμυρίων δολαρίων σε 37 αφρικανικές χώρες. Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες συνοδεύθηκαν από πληθώρα επιχειρηματικών αποστολών με εντυπωσιακά αποτελέσματα. Ιδιαίτερη δράση ανέπτυξε η Ένωση των Τουρκικών Επιμελητηρίων (TUSKON) που εκπροσωπεί πάνω από 11.500 επιχειρήσεις (Ozkan & Akgun, 2010: 539-40). Τα αποτελέσματα ήταν εντυπωσιακά. Το εμπόριο της Τουρκίας με την Αφρική τριπλασιάστηκε μέσα σε λίγα χρόνια – από 5,4 δισεκατομμύρια δολάρια το 2003 σε 15,8 δισεκατομμύρια δολάρια το 2009. Και οι τουρκικές εξαγωγές προς την Αφρική πενταπλασιάστηκαν – από 2,2 δισεκατομμύρια δολάρια το 2003 σε 10,2 δισεκατομμύρια δολάρια το 2009 (Ozkan, 2010: 101). Είναι ίσως ενδεικτικό της δυναμικής των τουρκοαφρικανικών σχέσεων ότι η Γαλλία ανακοίνωσε το 2010 το ενδιαφέρον της για κοινές γαλλοτουρκικές εμπορικές αποστολές στην Αφρική (Ozkan, 2010:101).

Πού οφείλονται οι πρωτοβουλίες της Άγκυρας; Πώς εξηγείται το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την Αφρική; Ένας λόγος που εξηγεί το timing της προσέγγισης είναι η προσπάθεια της Τουρκίας να εκλεγεί ως μη μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την περίοδο 2009-10. Οι ψήφοι των 53 αφρικανικών κρατών στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ είναι κρίσιμης σημασίας σε μια τέτοια επιλογή. Τελικά, η προσπάθεια αποδείχθηκε επιτυχής και η Τουρκία εξελέγη το 2008 με 151 ψήφους (Ozkan, 2010: 100). Ωστόσο το «άνοιγμα» στην Αφρική αντί να χάσει τη δυναμική του μετά την εκλογή στο Συμβούλιο Ασφαλείας εντάθηκε.

Έτσι, πρέπει να αναζητήσει κανείς πιο δομικούς παράγοντες για να ερμηνεύσει την τουρκοαφρικανική προσέγγιση. Ένας προφανής λόγος είναι η διάψευση των ελπίδων για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ozkan, 2012: 128). Καθώς ο Σαρκοζί και η Μέρκελ άφησαν σαφώς να εννοηθεί ότι η Τουρκία δεν μπορεί να ελπίζει σε πλήρη ένταξη, η Άγκυρα έχει κάθε λόγο να αναζητά τρόπους διεύρυνσης των διεθνών επιλογών της. Η Αφρική – λόγω γεωγραφικής εγγύτητας – είναι μια προφανής επιλογή. Ένας άλλος παράγοντας είναι ο δυναμισμός της τουρκικής οικονομίας και η αναζήτηση νέων αγορών. Την τελευταία δεκαετία η διεθνοποίηση των τουρκικών επιχειρήσεων είναι μια εντεινόμενη τάση. Κανένας όμως απ' αυτούς τους παράγοντες δεν αρκεί για να ερμηνεύσει την προσέγγιση Τουρκίας και Αφρικής.

Αυτό όμως που είναι πραγματικά παράδοξο είναι ότι η Ελλάδα δεν έχει εκμεταλλευθεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει σε σχέση με την Τουρκία σε ό,τι αφορά την Αφρική. Το σημαντικότερο απ' αυτά είναι η ιδιότητα του μέλους της ΕΕ. Η ΕΕ χορηγεί εδώ και δεκαετίες σημαντική βοήθεια στην Αφρική μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης. Η βοήθεια αυτή χρηματοδοτεί έργα σ' ολόκληρη την ήπειρο και προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες σε προμηθευτές, κατασκευαστικές εταιρείες κλπ. Δυστυχώς, ελάχιστες ελληνικές επιχειρήσεις έχουν επωφεληθεί. Ακόμη η ΕΕ έχει αναπτύξει εδώ και πολλά χρόνια μια εμπορική πολιτική και πρόσφατα έχει υπογράψει μια σειρά Οικονομικών Εταιρικών Συμφωνιών (Economic Partnership Agreements) με αφρικανικές χώρες που «ανοίγουν» έτσι τις αγορές τους στις ευρωπαϊκές εξαγωγές. Υπάρχουν δηλαδή όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που μπορούν να επιτρέψουν στην Ελλάδα να ακολουθήσει το παράδειγμα της γείτονας.

Βιβλιογραφία

- Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Ozkan, M. (2010), 'Turkey's Rising Role in Africa', *Turkish Policy*, Vol. 9 (4), pp. 93-105.
- Ozkan, M. (2012), 'A New Actor or Paser-By ? The Political Economy of Turkey's Engagement with Africa', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 14 (1), pp. 113-133.
- Ozkan, M. & Akgun B. (2010), 'Turkey's opening to Africa', *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 48 (4), pp. 525-546.
- Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, <http://www.ggae.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=1>
- Γενική Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ένταξης, Υπουργείο Εσωτερικών, http://www.ypes.gr/el/Generalsecretariat_PopulationSC/general_directorate_migration/diefthinsi_metanastefikis_politikhs
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>
- Ελληνοαφρικανικό Επιμελητήριο Εμπορίου και Ανάπτυξης, <http://www.helafrican-chamber.gr>
- Μαρκάκης, Ι. (1998) *Έλληνες στη Μαύρη Αφρική, 1890-1990*, Αθήνα: Τροχαλία.
- Οδηγός ΜΚΟ και Συλλόγων Μεταναστών, 2009, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, http://www.geo.hua.gr/~metanastes/MKO_Metanaston.pdf
- Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος - 21ος αιώνας, 2008, Βουλή των Ελλήνων, <http://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Ektheseis/?press=cbdd6be2-db69-45de-b4e5-599d95ccd5c8>
- ΟΟΣΑ, www.oecd.org
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων, <http://www.pse.gr>
- Πατριαρχείο Αλεξάνδρειας και Πάσης Αφρικής, <http://www.patriarchateofalexandria.com>
- Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας, <http://www.hellenicaid.gr>

Ερωτήσεις κατανόησης Κεφαλαίου 7

1. Πώς θα χαρακτηρίζατε τις πολιτικές σχέσεις Ελλάδας-Αφρικής;
2. Πόσο σημαντικό είναι το εμπόριο Ελλάδας-Αφρικής;
3. Τι εξάγει η Ελλάδα στην Αφρική και τι εισάγει από την Αφρική;
4. Πώς δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις ελληνικής ιδιοκτησίας στην Αφρική;
5. Ποιος ο ρόλος της ελληνικής διασποράς στις σχέσεις Ελλάδας-Αφρικής;
6. Πώς οι αφρικανοί μετανάστες στην Ελλάδα ενδυναμώνουν τις σχέσεις Ελλάδας-Αφρικής;
7. Τι παρουσία έχει η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία στην Αφρική;
8. Πώς η πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για τις ελληνικές αρχές;